HUNTINGTON'IN "MEDENİYETLER ÇATIŞMASI" ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

Coşkun KUMRU [1]

ÖZ

Samuel Huntington "Medeniyetler Çatışması" tezi ile dünya çapında bir ilgi uyandırmıştır. Tezine yönelik olumlu ve olumsuz çok sayıda yorumda bulunulmuştur. Huntington, tezinde değişen dünyada yeni mücadele sahasının kaynağı olarak ekonomi veya ideolojileri değil, medeniyetleri esas almaktadır. Dolayısıyla Huntington uluslararası politikaya egemen olacak unsuru medeniyetlerin çatışması olarak görmüştür. Diğer taraftan yazar, medeniyet kimliğinin gittikçe artan oranda önem kazanacağını ve dünyanın belli başlı yedi veya sekiz medeniyetin arasındaki etkileşimle şekilleneceğini ileri sürmektedir. Yazarın söylemlerinde Batı merkezli bir dünya görüşü ortaya koyduğu anlaşılmaktadır. İslam dünyasını Batı için potansiyel bir tehdit olarak ifade eden Huntington, Türkiye'nin de içinde bulunduğu birçok ülkeye yönelik dikkat çeken değerlendirmelerde bulunmuştur. Çalışmamızda Huntington'ın "Medeniyetler Çatışması" adlı eserinde ileri sürdüğü tezler değerlendirilecek, İslâm dünyası ve Türkiye penceresinden analizi yapılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Samuel Huntington, Medeniyetler Çatışması, İslâm Dünyası, Türkiye

[1]Arş. Gör., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, ckumru(at)pau.edu.tr

EVALUATIONS ON HUNTINGTON'S "CLASH OF CIVILIZATIONS"

ABSTRACT

Samuel Huntington has awakened interest worldwide with the thesis of "The Clash of Civilizations". There are many positive and negative comments on the thesis. Huntington is based on civilizations, not economics or ideologies, as a source of new struggle in the changing world in his thesis. Huntington has seen the clash of civilizations as an element to dominate international politics. On the other hand, the writer claims that the identity of civilization will become increasingly important and that the world will be shaped by the interaction between seven major or eight civilizations. It is understood that the author's discourse reveals a western-centered worldview. Huntington who expressed the world of Islam as a potential threat to the West has made remarkable evaluations for many countries, including Turkey. In the study, the theses in the Clash of Civilizations propesed by Huntington will be evaluated and ıt will try to make an analysis from the Islamic world and Turkey axis.

Keywords: Samuel Huntington, Clash of Civilizations, World of Islam, Turkey

Kumru, Coşkun. "Huntington'ın Medeniyetler Çatışması Üzerine Değerlendirmeler". *ulakbilge*, 6. 24 (2018): 603-614

Kumru, C. (2018). "Huntington'ın Medeniyetler Çatışması Üzerine Değerlendirmeler". *ulakbilge*, 6 (24), s.603-614.

Giriş

Samuel Huntington'ın 1993 yılında yayımlamış olduğu ve daha sonra görüşlerini genişleterek kitap haline getirdiği "Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması" adlı çalışması dünyada en çok ses getiren araştırmalardan biri olmuştur. "Medeniyetler Çatışması" kavramı daha ziyade Samuel Huntington ile anılsa da esasen Bernard Lewis tarafından ortaya atılmıştır. Lewis 1990'da yayımladığı "Müslüman Öfkenin Kökenleri" adlı makalesinde medeniyetler çatışmasının kimler arasında yaşanacağının cevabını "Müslümanlar ve Batı" şeklinde belirtmiş ve Müslümanların Batı nefretinin nedenleri üzerine çarpıcı tespitlerde bulunmuştur (Lewis, 1990: 47-60). Fakat bu kavramın bir tez haline gelişi Huntington ile birlikte olmuştur. Esasen hem Huntington hem de Lewis, Oryantalizmin kurucusu Edward Said'in tanımladığı birçok konuyu hatırlatmaktadır (Green, 2014: 700).

Bilindiği gibi II. Dünya savaşından sonra başat güç haline gelen Birleşik Devletler ve Sovyet Rusya arasında uzunca bir süre hâkimiyet mücadelesi yaşanmış ve iki kutuplu bir düzen devam etmiştir. Sovyet Rusya'nın dağılmasıyla soğuk savaş dönemi kapanmış ve sonrasında çeşitli tezler ortaya atılmıştır. Huntington, bir dönem "Journal of Democracy" dergisinin editörlüğünü paylaştığı Francis Fukuyama'nın "Tarihin Sonu" tezine cevap olarak söz konusu çalışmasını kaleme almıştır.[2]

Huntington, Fukuyama'ya göre çok farklı ve zıt bir teorik varsayımdan hareket etmektedir. Fukuyama'nın aksine Huntington, tarihin sonunu işaret eden evrensel bir değerler sisteminden ve uluslararası bir düzenden bahsetmemektedir. Aksine ortaya çıkan bir düzensizliğin tahlilini yapmaya çalışmakta ve bu düzensizliğe yol açan çatışma alanlarının ortak zeminini yakalamaya çabalamaktadır. Fukuyama'nın iddialı sözlerinin yerini Huntington'un daha gerçekçi, daha hesaplı ve çok daha politik üslubu almış görünüyor. Fukuyama, tezini teorik cazibeye kavuşturmak için felsefeye başvuruyordu. Huntington ise aynı cazibe merkezini medeniyet tarihi yoluyla elde etmeye çalışmaktadır. Huntington tarih içindeki medeniyet çatışmalarını incelerken seçici bir yaklaşımla medeniyetlerin çatışma alanlarını vurgularken medeniyetler arası ilişkileri ve hatta kaynaşma, müsamaha ve sentez alanlarını yok farzetmektedir (Davutoğlu, 2001: 371).

[2] Çalışma için bkz. Francis Fukuyama, *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, çev: Zülfü Dicleli, Profil Yayınları, İstanbul 2016.

Esasen soğuk savaşın sona ermesiyle dünya siyasetinde değişen dengeler ya da bir diğer ifadeyle yeni dünya düzeni olarak da yorumlanan teoriye ilişkin tezlerden biri olan çalışma, 1990'lı yıllardan itibaren milletlerarası ilişkilerde belirleyici rol oynayan unsurun ideolojilerden ziyade medeniyetler olduğunu ileri sürmekte ve 21. yüzyılda da bu trendin devam edeceğini iddia etmektedir. Yeni bir safhaya giren dünya siyasetinin yeni realiteleri de beraberinde getirdiği göz önünde tutulursa eserin ifade ettiği anlam daha da belirgin hale gelecektir.

1. Ana Hatlarıyla Huntington'ın Medeniyetler Çatışması Tezi

Huntington eserinde ülkeler hususunda beş ayrı tanımlama yapmıştır. Bunlar; *Üye ülke, yalnız ülke, merkez ülke, bölünmüş ülke* ve *kararsız ülke*dir. Huntington, herhangi bir medeniyet ile tamamen ilişkilendirilebilen ülkeler için *Üye ülke* kavramını kullanmaktadır. Bu kavram, İran'ın İslâm, Yunanistan'ın da Batı medeniyetine üye bir ülke olması durumunu ifade eder. *Yalnız ülke* kavramıyla da dünyadan izole, herhangi bir ülke ile kültürel bağı bulunmayan Haiti veya Etiyopya gibi ülkeler kast edilmiştir. *Merkez ülke* kavramı ise, temsil ettiği medeniyet dairesine merkez teşkil eden ülkeleri tanımlamaktadır. *Bölünmüş ülke* tanımı ise içerisinde farklı medeniyetlere mensup insanların bulunduğu Hindistan ve Çin gibi ülkeleri ifade eder. Bu tanımlamalar içerisinde en çok dikkat çeken ve Huntington'ın da üzerinde durduğu kavram, *kararsız ülke* tanımıdır. Kararsız ülke, kendilerine mahsus bir medeniyet çizgisi olan fakat çeşitli nedenlerle bu medeniyetten çıkıp farklı bir medeniyet çizgisine geçmeyi amaçlayan ülkeler için kullandığı bir tâbirdir. Türkiye, Rusya, Avustralya ve Meksika Huntington'ın kararsız ülkeler olarak tanımladığı ülkelerdir.

Huntington'ın tezine göre**, s**oğuk savaş döneminin aksine Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra yeniden şekillenen dünyada kimlik ve medeniyet eksenli bir bakış açısı egemen olmuş ve yeni ihtilaf veya ittifaklarda belirleyici unsuru şüphesiz bu nokta oluşturmuştur. Söz konusu hususta her ülkenin mensup bulunduğu medeniyetle ilişkisi ve bu medeniyetin içerisindeki temsil rolü de dikkate alınması gereken diğer bir noktayı teşkil etmiştir.

Medeniyet kimliğinin gelecekte gittikçe artan bir şekilde önem kazanacağını ve dünyanın büyük ölçüde belli başlı yedi veya sekiz medeniyet arasında etkileşim sonucu şekilleneceğini iddia eden Huntington; Batı, Konfüçyüs, Japon, İslâm, Hint, Slav-Ortodoks, Latin Amerika ve ihtimal olarak Afrika medeniyetlerini bunun içine dâhil etmektedir.

Diğer taraftan Ünlü İngiliz tarihçisi Arnold Toynbee'nin medeniyet kavramına ilişkin görüşlerinin iyi analiz edilmesi gerekmektedir:

"*Medeniyetten ne anlıyoruz? Daha önce de açıkladığımız gibi, medeniyetten insan toplumlarının Batı, İslâm, Uzak Doğu, Hint medeniyeti şeklinde sınıflandırılmasını anlıyoruz. Bu isimler aklımızda din, mimari, resim, üslûp ve gelenek açısından farklı şeyler uyandırıyor. Yine de, üzerinde sürekli çalıştığımız bir terimden ne anladığımızı iyice açıklamamız gerekiyor*" (Toynbee, 1988: 210-211).

Toybee'nin analizine göre her medeniyet birbirlerinden ayrı kavram ve değerleri temsil ediyordu. Söz konusu farklılıklar Huntington'ın tezinde önemli bir hareket noktasını teşkil etmektedir. Huntington'a göre geleceğin büyük mücadeleleri, medeniyetlerin birbirlerinden ayrılan kültürel fay hatları boyunca meydana gelecektir (Huntington, 2001: 25). Huntington'ın görüşüne göre eğer bir dünya savaşı çıkacaksa bu savaş medeniyetler arasındaki bir savaş olacaktır. Bu noktada başlayan büyük çatışmanın taraflarını ise Batı ve İslâm medeniyeti ile Çin'deki Konfüçyüs uygarlığı teşkil edecektir. Yazar, son dönemlerde dünya çapında gözlenen etnik ve kültürel temelli çatışmalarla tezinin alt yapısını desteklemeye çalışmaktadır. Huntington, o çatışmaların İslâm uygarlığının bir nevi karakteristik özelliği olduğunun altını çizerek Batı'nın esas çatışacağı havzanın İslâm dünyası olduğunu öngörmektedir.

Batı'nın kendi uygarlığı dışındaki havzalardaki kültürel dinamizmi bir tehdit olarak algıladığı bilinen bir gerçektir. Bu havzalardaki çelişkilerin manipüle edilmesini destekleyen Huntington'a göre, insanlar arasındaki dinsel farklılıklar medeniyetler arasındaki çatışma ihtimalini tetikleyen bir etkendir. Gerçekten dünya nüfusunun dörtte birini oluşturan Çin'i ve dünya nüfusunun yaklaşık diğer dörtte birini barındıran, dünya jeopolitiğinin en hassas kuşağını ve geçiş yollarını elinde tutan İslam dünyasını karşı medeniyet kutupları olarak gören bir yaklaşımın dünya düzeni oluşturmada ne derece riskli sonuçlar doğuracağı açıktır (Davutoğlu, 2004: 542). Diğer toplumlar ve değerlere karşı öteki rolünü biçen ve bu değerleri dışlayan bir tutum sergileyen Huntington, aydınlanma değerlerini, bilim ve teknolojiyi sahip olduğu evrensel değerlerden koparark Batılılaştırma gayretindedir (Aktaş, 2014: 49). Muzaffer Özdağ'a göre Huntington, batı merkezli bir bencilliği, ego-sentrizmi, ırkçı-dinci bir fanatizmi, kültürel şovenizmi ve emperyalist bir tahakkümcülüğü temsil etmektedir (Şenel, 1995: 616).

Huntington'ın tezinde bütün batı dünyasının müstakil bir anlam ifade edip etmediği sorunsalı tartışma dışında tutulmuştur. Batı'nın kendi içinde dinî veya etnik birtakım ayrımlar yok mudur? Bütün İslâm ve Konfüçyen dünya bir blok mudur? Batı ve Doğu uygarlıkları arasında kültürel alışveriş olmamış mıdır? Tüm bu sorular Huntington'ın tezinde ele alınıp tartışılmadığı gibi birçok gerçek de göz ardı edilmiştir. Yazarın en büyük handikabı da İslâm ve Batı ilişkileri tarihi noktasında olmuştur. Halbuki İslâm uygarlığının XII. yüzyıla kadar, özellikle çeviri faaliyetleri

marifetiyle ilim ve kültür alanlarında Batı'ya katkısı inkar edilemez bir tarihi gerçektir.[3]

Huntington'ın tezi esasen iki aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşama medeniyetlerin birbirinden bağımsız ve kendi içinde tutarlı siyası aktörler olarak var olabileceği varsayımıdır, öyle ki bu aşama aslında medeniyetler çatışması tezinin en önemli kısmını oluşturmaktadır. Bu varsayım kabul edildiğinde, Huntington'ın ikinci aşamada öne sürdüğü iddiaları çürütmek oldukça zorlaşmaktadır. Yani, birbirinden bağımsız ve çıkarları arasında pek çok veya hiç uyum olmayan yüz milyonlarca insandan oluşan ve birbirlerinden kültürel bağlamda çok farklı olan toplulukların siyasî aktörler olarak uluslararası ilişkilerde faaliyet gösterebileceğini kabul edersek, kendilerini dinî inançlara ve farklılıklara göre tanımlayan medeniyetlerin iyi geçinebileceklerini savunmak büyük bir iyimserlik gerektirir. Avrupa devletleri ve İslâm imparatorlukları arasında yaklaşık bin yıl süren, Güneydoğu Avrupa'nın işgali ve Haçlı Seferleri ile doruğa çıkan kanlı mücadeleler, din ve medeniyet farklılıkları üzerinden tanımlanacak bir gelecek hakkında olumlu bir tablo çizmemektedir. Kısaca, Huntington'ın tezi, bize geçmişteki medeniyet ve din savaşlarının tekrar yaşanacağını haber vermektedir (Qumaş, 2015: 78-79)

Huntington'un tezini açıklayan birçok örnek bulunmaktadır. Bu örneklerden biri de Sovyetlerin dağılmasından sonra çözülen Yugoslavya'dır. Dünyanın daha önce Sovyetlerin bir müttefiki olarak gördüğü Yugoslavya mevzusunda, artık içindeki muhtelif unsurlara göre politikalarını tâyin etmiş olmaları, bir başka deyişle Ortodoks Rusların Sırpları, Katolik Almanların ise Hırvatları desteklemesi dikkat çekici bir noktadır. Bu husus ise uluslararası ilişkilerde din/mezhep anlayışının giderek daha büyük oranda temel teşkil etmesiyle açıklanabilir.

2. Medeniyetler Çatışması ve İslâm Dünyası

Rönesans ve Reform hareketleriyle değişen Batı dünyası zaman içerisinde Doğu toplumlarıyla arasında dikkate değer biçimde farklar yaratmıştır. Batı'nın değişen sosyo-ekonomik ve siyasal yapısı ona "ötekiler" üzerinde üstün olduğu düşüncesini doğurmuştur. Giderek zenginleşen ve büyük bir teknolojik devrim gerçekleştiren Batı, zamanla bütün dünyaya kendi paradigmasını benimsetmek istemiştir. Böylece batı bir yandan her alanda güçlenip zenginleşirken, diğer yandan yeni değerler oluşturarak kendisini hâkim medeniyet konumunda konuşlandırmıştır. Önceleri çatışma, batı toplumlarının kendi içinde eski anlayışı temsil edenlerle, yeni

[3] Batı ve Doğu toplumları arasındaki kültürel etkileşim ve Tercüme faaliyetlerinin rolüne ilişkin detaylı bilgi için Bkz. Hilmi Ziya Ülken, İş Bankası Kültür Yayınları, *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü,* İstanbul 2016.

anlayışı temsil edenler arasında olmuş ve asırlarca sürmüştür. Bu çatışmada görünürde Doğu'nun yeri ve rolü olmamıştır. Kurulmaya başlanan uluslararası sistemde giderek fakirleşen doğu, genel olarak batı tarafından teslim alınmıştır. Bu aşamadan sonra doğu dünyası ayakta kalabilmek için batıyı anlamaya ve özümsemeye çalışmıştır (Acar, 2003: 39-40).

Medeniyetle ilişkilendirilen kavramlardan belki de en önemlisi din olgusudur. Her dinin kendine ait bir medeniyeti yarattığı düşünülmektedir. Budist, İslâm, Hristiyan medeniyetleri gibi (Aktürk, 2007: 153). Huntington için ise medeniyet, insanları diğer canlılardan ayıran insanlık kimliği hariç, insanların sahip olduğu en geniş kültürel kimlik ve en yüksek kültürel gruplaşmadır. Bununla beraber Huntington eserinde, tanımladığı medeniyetler içinde en ağırlıklı olarak, Batı ve İslâm medeniyetlerine yoğunlaşmıştır. Aynı zamanda bu medeniyetler onun tezine göre en çok çatışma ihtimali olan medeniyetlerdir.

Yazara göre İslâm medeniyeti kanlı sınırlara sahiptir ve saldırgan bir medeniyet olma özelliği göstermektedir. Ancak Huntington, bu iddiasını ikna edici bir şekilde ve delilleriyle sunamamaktadır. Zira dünya çapında yaşanan çatışmaların ve kargaşalıkların nedenleri üzerinde durmamaktadır. İslâm ülkelerinin aralarında bir birlik olmadığına ve onlara liderlik edecek merkezi bir gücün bulunmayışına dikkat çeken Huntington, teziyle Hristiyan ve İslâm dünyasını karşı karşıya getiren tartışmaları tetiklemiştir.

Huntington, İslam ülkelerinin güç kazandığını ve Batı dünyasının göreli olarak etkisinin azaldığını da belirtmektedir. Batı'nın İslâm medeniyetini düşman olarak telakki etmesinde hiç şüphesiz İslâm ülkelerindeki nüfus artışı, İslâm ülkelerinin silahlanışı gibi etkenler yatmaktadır. Halbuki Batı, uzun yıllardır Doğu'yu özellikle de İslâm topraklarını sömürgeci politikalarıyla şekillendirmektedir. Huntington'ın teziyle ulaşmaya çalıştığı gayenin Batı'nın İslâm'a karşı sergilediği sert tutumu meşrulaştırmak olduğuna şüphe yoktur. İslâm'ın mevcut dünya düzenine bir alternatif olup olmayacağına ilişkin tartışmalar noktasında İbrahim Kiras'ın satırlarına göz atmakta fayda vardır:

"İslâm'ın mevcut dünya sistemine bir alternatif oluşturabilecek güçte olduğu gerçeğini zaten hemen herkes kabul ediyor. Batı medyasında ve Batılı stratejistlerin beyanlarında su yüzüne çıkan İslâm karşıtlığı da bu durumun yol açtığı korkuya bağlanıyor. Batı'nın dünya üzerindeki hegemonyasına karşı Müslüman ülkelerin bir ittifak oluşturmaları ise "mümkün" görülmekle birlikte "muhtemel" bulunmuyor henüz. Ancak, çoktandır bir çöküş sürecine girdiği kabul edilen Batı medeniyetinin dünya üzerinde kurmuş olduğu tahakküm düzenine İslâm dışında bir alternatif hiç

kimse tarafından düşünülemiyor. Dost-düşman herkesin gözü İslâm'da." (Kiras, 2001: 405).

Batı dünyası esasen medeniyet kavramının sınırlarını genişleterek teknik mânâdaki gelişmişlik düzeyini, bilimsel birikimini ve kurumsal yapısını da bu kavramla ifade eder olmuştur. Bunun dışında kalan her türlü değer ve anlayışı Batı'nın temsil ettiği uygarlığın gerisinde yorumlayan bir anlayışa sahiptir. Diğer bir ifadeyle Batı medeniyeti paradigma belirleyici bir fonksiyon kazanmıştır. Bu durum kendilerine onlardan olmayan her türlü anlayışı şekillendirebilecekleri bir zemin yaratmıştır. Huntington'a göre Batı uygarlığı dışındaki ülkelerin batılılaşma çabaları beyhûdedir. Çünkü tek ve biricik, taklit edilemez ve erişilemez bir Batı uygarlığı vardır.

Bir diğer nokta, Huntington'ın ayrıntılarla dipnotlandırılmış bir eser ortaya koymuş olmasına rağmen bariz eksiklik ve tutarsızlıklarla dolu iddialarda bulunmuş olmasıdır. Huntington uygarlıkları sınıflandırırken örnek bir kültürel ölçüte dayanmadığı gibi, İslâm uygarlığı adı altında aynı dinden ama birbirinden çok farklı hususiyetlere sahip olan ülkeleri aynı potada değerlendirmiştir. Türkiye ile İran ve Libya gibi ülkelerin aynı uygarlık dairesinde değerlendirilmiş olması buna örnektir. Diğer taraftan Huntington, kültürleri birbirine benzeyen ülkelerin ittifak yapacağını söylerken, devletlerarası ilişkilerdeki en temel gerçeği yani çıkar ilişkisini göz ardı etmiştir. Bu durum ise tezinde çok ciddi bir eksikliği teşkil etmektedir.

3. Medeniyetler Çatışması ve Türkiye Paradigması

Huntington'ın eserinde Türkiye'ye ilişkin bakış açıları ve söylemler dikkat çekicidir. Samuel Huntington'a göre Türkiye gibi bölünmüş ülkeler düşük seviyede kültürel bir türdeşliğe sahip ama toplumları hangi medeniyete ait oldukları konusunda bölünmüş durumdadır. Toplumun liderleri bu ülkeleri Batı'nın bir parçası yapmaya çalışmakta fakat kültür, bunların Batı'nın bir parçasını oluşturmadığını söylemektedir. Yazar, bölünmüş bir ülkenin kendi medeniyet temelli kimliğini başarıyla yeniden tanımlaması için ülkenin siyasi ve ekonomik elitlerin genelde bu hamleyi desteklemeleri ve bu konuda arzulu olmaları, halkın bu tanımlamaya rıza göstermesi ve ev sahibi medeniyetin bu dönmeyi kucaklamaya gönüllü olması, koşullarının yerine getirilmesi gerektiğinden söz etmektedir (Huntington, 2001: 41). Huntington, Türkiye üzerine tezlerini söz konusu bölünmüş ülke kavramı üzerinden ifade etmektedir. Ona göre Türkiye tam anlamıyla bölünmüş bir ülke durumundadır. Bir anlamda Batı medeniyetine yönelirken bir anlamda da her daim İslâm medeniyetinde kalan bir Türkiye betimlemesi yapan Huntington, Türkiye'yi bölünmüş ülke olarak tanımlamasının nedenlerini şu şekilde ifade etmektedir:

"Üç yıl önce, birçok ülkede ciddi tartışmalara yol açan "Medeniyetlerin Çatışması" adlı makalemi yayınladım ve o makalede soğuk savaş sonrası dünyanın, soğuk savaş sırasında olduğu gibi üç büyük bloktan çok, Batı, İslâm, Ortodoks medeniyeti, Konfüçyus medeniyeti, Budist medeniyeti, Hindu medeniyeti, Japonya, Latin Amerika medeniyeti gibi yedi veya sekiz büyük bloktan oluşmaya yöneldiğini ileri sürdüm. O makalede Türkiye'yi bölünük ülke olarak tanımlamıştım. Bunun sebebi, Türkiye'nin bir Avrupa ülkesi mi, yoksa bir Orta Doğu ülkesi mi; bir İslâm ülkesi mi, yoksa laik bir ülke mi; Batılı mı, yoksa Batılı olmayan bir ülke mi olduğunun belirsiz olmasıdır. Cumhurbaşkanı Demirel, Başbakan Çiller ve diğer Türk liderlerin Türkiye'yi kültürler arasında bir köprü olarak tanımladıklarına dikkat çektim ve eğer böyleyse Türkiye'nin çok faydalı bir rol oynayabileceğini ileri sürdüm. Bunun doğru olduğunu düşünüyorum. Ancak söylemem gerekir ki, köprü olmanın bazı zorlukları vardır; Bir köprü iki toprak parçasını birleştiren, ancak ikisine de ait olmayan sun'î, kırılgan bir yapıdır. Ayrıca iki yakasında olan insanlar da zaman zaman köprünün üzerine yürürler. Atatürk modelini izleyerek, Türkiye ekonomik kalkınmada ve çarkları dönen bir demokrasi yaratmakta büyük gelişmeler sağladı. Konuştuğum bazı Türklerin, Batılılaşmaya yoğun arzu duyduklarını, Batılı olmayan Türk değerlerine neredeyse açık nefret beslediklerini hissettim. Batı'da, bildiğiniz gibi, Türkiye'yi Batı toplumunun tam bir üyesi olarak kabul etmeye yanaşmayan güçlü bir direniş vardır ve Türkiye'de de Batılılaşmaya karşı bir muhalefet doğduğu görülmektedir" (Yılmaz, 2001: 170-171).

Huntington, Mustafa Kemal devrimleriyle öz kültüre cephe alınıp Batı kültürünü tamamen benimseme yönünde adımlar atıldığını ve bu durumun da öz kültürel kimliğinden emin olamayan bölünmüş ülkeler ortaya çıkardığını ifade etmektedir (Huntington, 2001: 113). Atatürk sonrası dönemde de bu çabaların devam ettiği fakat bir yandan toplumdaki İslâmî değerlerin de destek bulduğunu belirten Huntington, Ortadoğu ülkesi olan Müslüman bir Türkiye'yi kendilerinden biri olarak kabul etmediğini söylemektedir. Yazara göre, Türkiye'nin bölünmüşlüğünde sosyo-ekonomik faktörler de etkili olmuştur. Sosyo-ekonomik modernleşme ve göçlerin hız kazanması karşıt eğilimler meydana getirmiş, bu durum insanların yabancılaşmasına neden olmuş ve insanlar lokal değer ve normlara sığınmıştır. Bu durum yazara göre Türkiye'de de yaşanmış ve kentlere göçenler destek bulmak için başvurduğu İslâmcı örgütler ön plana çıkmıştır.

Huntington, İslâm ve Batı medeniyeti arasında sıkışıp kalan bölünmüş bir ülke olarak tanımladığı Türkiye'nin kurtuluş reçetesini, Avrupa'nın bir parçası olma konusundaki ısrarından vazgeçmesinde görmektedir. Ona göre Türkiye ancak bu şartla İslâm dünyasının lideri olabilir. Söz konusu hususu aşağıdaki ifadesinde de görmek mümkündür:

"*Türkiye, gerçekten Avrupa ile Asya, İslam ile laiklik, vs. arasında bölünmüş bir ülke. Bu bakımdan kimi liderlerinizin de işaret ettikleri gibi, uygarlıklar arasında bir 'köprü' olabilir… İslâm dünyasında liderlik rolü oynayabilecek ülkeler var. Ancak Türkiye, ekonomik gelişme seviyesi, stratejik konumu, kendine güvenen bürokrasisi, ordusu, Batı ve İslâm karışımı kültürü ile İslâm âlemine önderlik bakımından eşsiz bir yere sahip. Tarihte Osmanlılar da bunu yapmadı mı? Eğer Türkiye bir Batılı ülke olma ısrarından biraz vazgeçer; modernleşme ve demokrasinin bir İslâm ülkesinde de mümkün olduğunu göstermeye daha çok ağırlık verirse, bütün dünyaya ve İslam'a büyük bir model olur."* (Alpay, 2001: 104-105).

Huntington'ın Kemalizm konusundaki söylemlerini değerlendiren Emre Kongar şu satırları yazmaktadır:

"Ancak, bunun başarılabilmesi için de Atatürk'ün mirasını reddedecek bir liderin ortaya çıkması gerektiği vurgulanmakta ve Kemalizm'e karşı açık saldırı ve ithamlarda bulunulmaktadır. Aslında bu akılı siyaset bilimci, bilinçli olarak batının karşısına bir düşman çıkartıp onu kullanarak batının dünyayı yeniden şekillendirmesi için fırsat yaratmaya çalışmaktadır. Yani batı uygarlıkları dışındakiler kışkırtılarak, batıya karşı hareket etmeleri sağlanacak daha sonra da, bu fırsat bilinerek, "yeni dünya düzeni" batının istediği gibi şekillenecektir. Bu söylemlerin gerek Müslümanlar gerekse Hıristiyanlar arasında destekçi bulduğu,11 Eylülde, Bosna'da, Kosova'da ve diğer pek çok çatışma bölgelerinde açıkça görülmüştür. Ancak iyice anlaşılmalıdır ki, Huntington, bu kuramları ile toplumlara aslında çözümü değil, tam tersine çatışmayı önermekte ve batının egemenliği altında yeni bir dünya düzenini dikte ettirmeye çalışmaktadır."[4]

Huntington'ın değerlendirmelerinde birçok eksik taraf bulunduğu açıktır. Türkiye tarihsel süreç içerisinde Batılılaşma adına pek çok hamle yapmış, Atatürk Türkiyesi ise geçirdiği devrim süreci sonucunda farklı bir veçhe almıştır. Türkiye'nin İslâm medeniyeti dâhilinde telakki edilmesi, ona mahsus hususiyetleri görmezlikten gelmeyi mazur göstermez. Fakat Huntington'ın belirttiği gibi Türkiye'nin tam manasıyla Avrupalı sayılmasının karşısında ciddi engeller bulunduğu da ortadadır.

[4] Hungtington ve Kamalizm hakkında detaylı bilgi için Bkz. Emre Kongar, *Küresel Terör ve Türkiye-Küreselleşme, Huntington, 11 Eylül, Etnikçi ve Mezhepçi Terör Kapanında Türkiye*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2016, s. 53-61.

4. Sonuç

Samuel Huntington'ın medeniyetler çatışması tezi her ne kadar yoğun bir çaba ürünü olsa da ilk bakışta ciddi eksikliklere sahip olduğu görülmektedir. Yazarın içinde bulunduğu kültürel çevre ve sahip olduğu ön yargılar tezini ciddi mânâda kuşatmış bulunmaktadır. Huntington'ın tezine yönelik eleştirilerin birleştiği en temel nokta, yazarın medeniyetler arasındaki etkileşim ve alışverişi görmezden geldiği gerçeğidir. Diğer taraftan yazarın kamuoyu oluşturmaya yönelik çabası ve Batı'nın politikalarına meşruiyet zemini oluşturmaya yönelik gayreti dikkat çekmektedir. Medeniyetler arasındaki kültürel alışveriş oldukça doğal bir süreç olmasına rağmen bunun bir çatışma olarak nitelendirilmesi oldukça yanlıştır. Huntington, tezinde İslâm medeniyetini ortaya çıkan huzursuzlukların kaynağı olarak görmekte ve Batı medeniyetinin kendi içindeki bunalımlarını ve çatışmalarını adeta saklamak istediği ortadadır. Esasen İslâm medeniyetinin Batı'ya karşı bir tehdit oluşturmadığı; siyasî, ekonomik, ticarî ve bilimsel konularda İslâm dünyasının birlik içinde olamamasından anlaşılabilir. Bir diğer nokta da Huntington'ın bölünmüş ülke olarak nitelediği Türkiye'ye yönelik derinlikten yoksun ifadeleridir. Türkiye'nin tarihsel serüvenini de üstünkörü bir bakışla yorumlayan Huntington'ın, bilimsellikten uzak ve kaygılı bir zihnin ürünü olan teziyle ciddi tartışmaları da başlattığı ortadadır.

KAYNAKLAR

Acar, M. Sadık (2003). "Medeniyetler Çatışması mı, Menfaaler Çatışması mı?", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18/2, İzmir, s. 33-42.

Aktaş, Murat (2014). "Avrupa'da Yükselen İslamofobi ve Medeniyetler Çatışması Tezi", *Ankara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 13/1, Ankara, s. 31-54.

Aktürk, Şener (2007). "Braudel'den Elias'a ve Huntington'a "Medeniyet" Kavramının Kullanımları", *Doğu-Batı Dergisi*, 41, Ankara, s. 147-175.

Alpay, Şahin (2001). "Samuel P. Huntington'la Mülakat 'Türkiye İslam'ın Lideri Olmalı' ", *Medeniyetler Çatışması,* Der. Murat Yılmaz, Vadi Yayınları, Ankara, s. 102-107.

Davutoğlu, Ahmet (2001). "Fukuyama'dan Huntington'a Bir Bunalımı Örtme Çabası ve Siyasi Teorinin Pragmatik Kullanımı", *Medeniyetlerin Çatışması,* Der. Murat Yılmaz, Vadi Yayınları, Ankara, s. 369-375.

Davutoğlu, Ahmet (2004). *Stratejik Derinlik*, İstanbul: Küre Yayınları.

Fukuyama, Francis (2016). *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, çev: Zülfü Dicleli, İstanbul: Profil Yayıncılık.

Green, Todd H. (2014). "Islam, Immigration and Identity: An Introduction", *Religions*, 5, s. 700-702.

Huntington, Samuel P. (2001). "Batı Tek'tir Ama Evrensel Değildir", *Medeniyetler Çatışması*, Der. Murat Yılmaz, Vadi Yayınları, Ankara, s. 108-122.

Huntington, Samuel P. (2001). "Medeniyetler Çatışması mı?", *Medeniyetlerin Çatışması*, Der. Murat Yılmaz, Vadi Yayınları, Ankara, s. 22-49.

Kiras, İbrahim (2001). "Tarihin Sonunu İslâm Geciktiriyor: Dünya Sisteminin Alternatifi İslâm", *Medeniyetlerin Çatışması*, Der. Murat Yılmaz, Vadi Yayınları, Ankara 2001, s. 402-405.

Kongar, Emre (2016). *Küresel Terör ve Türkiye-Küreselleşme, Huntington, 11 Eylül, Etnikçi ve Mezhepçi Terör Kapanında Türkiye*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Lewis, Bernard (1990). "The Roots of Muslim Rage", *Atlantic Monthly*, s. 47-60.

Qumaş, Bayramova (2015). *Samuel Huntington "Medeniyetler Çatışması"*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi, Bakü.

Şenel, Şevket Adnan (1995). "Medeniyetler Çatışması Üzerine Muzaffer Özdağ ile Mülakat", *Yeni Türkiye Dergisi*, 3, Ankara, s. 616.

Toynbee, Arnold (1988). *Medeniyet Yargılanıyor*, İstanbul: İşaret Yayınları.

Ülken, Hilmi Ziya (2016). *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Yılmaz, Murat (2001). "Samuel Huntington'ın Türkiye'de Verdiği Konferans", *Medeniyetler Çatışması*, Der. Murat Yılmaz, Vadi Yayınları, Ankara, s. 163-183.